

ปล่อยนกกับสหายเก่า: ความจริงที่ผ่านการเจียระไนจากวรรณกรรมลาว ก่อนจินตนาการใหม่*

FREEING BIRDS WITH AN OLD COMRADES: THE POLISHED TRUTH IN PRE-NEW IMAGINATION LAOTIAN LITERATURES

ปาริชาติ ทองใบ

Barichat Thongbai

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี กาญจนบุรี ประเทศไทย

The Demonstration School of Kanchanaburi Rajabhat University, Kanchanaburi, Thailand

Corresponding author E-mail: barichat.t@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมในลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วรรณกรรมลาวเรื่อง เพื่อนเก่าและปล่อยนก ของบุญทะนง ชมไซฝน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ กรอบแนวคิดประเด็น “ความจริงทางสังคม” ของปีเตอร์ เปโตรอฟ ที่เสนอว่า แนวการเขียนวรรณกรรมแบบสังคมนิยมที่แพร่หลายในรัฐคอมมิวนิสต์ มีเนื้อหาที่ขัดแย้งกับสภาพจริงภายนอกวรรณกรรมอยู่เสมอ เพราะวรรณกรรมดังกล่าวจะผลิตความจริงชุดหนึ่งเพื่อทดสอบกับข้อโต้แย้งต่าง ๆ จนกว่าจะใกล้เคียงกับความเป็นจริงนอกโลกวรรณกรรมตามแนวทางวิชาประวัติศาสตร์อื่นเป็นทฤษฎีสำคัญของขบวนการสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กระนั้น วรรณกรรมแบบสังคมนิยมกลับถือว่าความจริงในเรื่องเล่าแบบนี้ คือ สังคมนิยมอันโต้แย้งมิได้ ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวบทวรรณกรรม ตัวบททางประวัติศาสตร์ และบริบทจากหลักฐานชั้นรองประเภทหนังสือวิชาการและบทความวิชาการ พร้อมทั้งการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ได้ทำให้พบว่า มีความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมในลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่ โดยความจริงในโลกวรรณกรรมของเรื่องสั้นลาวทั้งสองที่ถูกเขียนขึ้นตามแนวสังคมนิยมนั้น ไม่เพียงขัดแย้งกับความจริงร่วมสมัยในลาวนอกโลกวรรณกรรมตามแนวคิดของเปโตรอฟเท่านั้น เพราะเมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่เรื่องสั้นทั้ง 2 ถูกเขียนขึ้น ก็จะได้เห็นว่า สิ่งที่ถูกวรรณกรรมกีดกันออกไปนั้นคือปัญหาในสังคมที่รัฐบาลยังจัดการไม่ได้และดำรงอยู่ในลาวก่อนนโยบายจินตนาการใหม่

คำสำคัญ: ปล่อยนกกับสหายเก่า, ความจริงที่ผ่านการเจียระไน, วรรณกรรมลาว, วรรณกรรมสังคมนิยม, ลาวก่อนนโยบายจินตนาการใหม่

Abstract

This research aims to study the conflict between the truth in the literary world and the truth outside the literary world in Laos before the New Imagination Policy. This is a qualitative research. The sample group is the Lao literature, Puen Kao (Old Friends) and Ploynok (Bird Release) by Bounthanong Somsaiphon. The research instrument is the conceptual framework of “social truth” by Petre Petrov, which proposes that the socialist realist literary style prevalent in the communist state, always has content that conflicts with the reality outside the literary world. This is because such literature will produce a set of truths to test against various arguments until it is close to the truth outside the literary world according to the historical dialectical method, which is an important theory of the communist socialist movement. Nevertheless, socialist realist literature considers the truth in this type of story as an indisputable truth. The collection of data from literary texts, historical texts, and contexts from secondary evidence such as academic books and academic articles, along with analytical description, found that there was a conflict between the truth in the literary world and the truth outside the literary world in Laos before the New Imagination Policy. The truth in the literary world of the two Lao short stories, written according to the socialist realist style, does not only conflict with the contemporary truth in Laos outside the literary world according to Petrov’s concept. Because when considering the historical context of the time when both short stories were written, it can be seen that what literature has excluded are social problems that the government has not yet been able to deal with and that existed in Laos before the New Imagination Policy

Keywords: Freeing Birds with Old Comrades, Polished Truth, Lao Literature, Socialist-Realist Literature, Pre-New Imagination Laos

บทนำ

วรรณกรรมลาวมักถูกใช้เป็นแว่นในการทำความเข้าใจชาวลาวและสังคมของพวกเขา โดยในบางกรณีก็ถูกนำมาใช้เพื่อศึกษาภาพแทนของผู้หญิง แรงงานพลัดถิ่น หรือเหยื่อสงครามในฐานะชาวลาวผู้ “ถูกกระทำ” (อุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2553); (อุมารินทร์ ตุลารักษ์, 2558); (ศรายุทธ เจตรา และคณะ, 2567) ส่วนกรณีอื่น ๆ ก็ใช้เพื่อศึกษาอำนาจในภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือของชาวลาวในฐานะ “ผู้กระทำ” ของชาวลาว เช่น การกู่ชาติ การสถาปนารัฐบาล และการจัดการบริหารสำนักคิดของชาวลาวโดยรัฐบาลลาวร่วมกับพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ทั้งนี้ การจัดการสำนักของผู้คนก็มีตั้งแต่ประเด็นชีวิตประจำวันส่วนตัวไปถึงประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม (จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ, 2560); (ปิยนิชฐ์ สาธารณ์ และราชันย์ นิลวรรณภา, 2563); (สมัย วรรณอุตร และคณะ, 2566)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาวรรณกรรมลาวในหลายรูปแบบดังที่กล่าวมา ทว่างานเหล่านี้ยังไม่ได้สำรวจ “ข้อจำกัด” ในการเข้าถึงความจริงด้วยวรรณกรรมลาว โดยเฉพาะวรรณกรรมกลุ่มที่ถูกเขียนในช่วงตั้งแต่

การเปลี่ยนระบอบถึงก่อนการประกาศใช้นโยบายจินตนาการใหม่ ค.ศ. 1986 โดยในช่วงเวลาดังกล่าว หน่วยงานสื่อของลาวนั้นถูกควบคุมอย่างเข้มงวดทั้งจากองค์กรรัฐและจากชนบทการเขียนแบบสังคมนิยม (Socialist Realism) ที่ต่างก็เชื่อในการจัดการความจริงเพื่อการปฏิวัติสังคมนิยม จนน่าตั้งข้อสังเกตว่า อาจมีความจริงบางประการที่ถูกตัดทอนออกไปโดยรัฐบาล ทั้งนี้ แม้วิยะดา พรหมจิตต์จะกล่าวถึงแนวการเขียนวรรณกรรมแบบสังคมนิยมอย่างประปรายใน “พัฒนาการเรื่องสั้นลาว: ความสัมพันธ์กับสังคม” กระนั้น เธอก็เพียงแต่กล่าวถึงแนวการเขียนเช่นนี้ว่าเป็นงานเขียนที่มีสูตรสำเร็จ โดยที่ไม่ได้อภิปรายต่อไปถึงประเด็นที่ว่าสูตรสำเร็จดังกล่าวเข้าปะทะกับความจริงนอกวรรณกรรมที่เกินไปจากสูตรนั้นอย่างไร (วิยะดา พรหมจิตต์, 2541)

ในเวลาต่อมา แม้งานวิชาการที่วิเคราะห์วรรณกรรมสังคมนิยมในลาวจะเพิ่มจำนวนขึ้น กระนั้นงานดังกล่าวก็มุ่งศึกษากระบวนการนำเสนอความคิดทางการเมืองและการนำเสนอความจริงทางสังคมเป็นหลัก (อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2553); (อุมารินทร์ ตูลารักษ์, 2558) หากจะมีงานที่วิพากษ์วรรณกรรมแนวดังกล่าวอยู่บ้างก็คือ งานของ จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ ที่ได้อภิปรายถึงข้อจำกัดของวาทกรรมเรื่องเล่าสงครามกู้ชาติลาว อันเป็นหนึ่งในตัวอย่างของวรรณกรรมแนวนี้นี้ว่า เป็นเรื่องเล่าที่ขาดความหลากหลายและถูกตัดทอนข้อมูลบางส่วนโดยรัฐบาลเพื่อให้จุดมุ่งหมายของเรื่องเล่าทั้งหมดยังคงเป็นเรื่องของการปฏิวัติและการสร้างชาติแบบสังคมนิยม โดยมีพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเป็นผู้นำ (จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ, 2560) อย่างไรก็ตาม บทความวิชาการด้านวรรณกรรมลาวหลังจากนั้นก็ยังคงมองวรรณกรรมดังกล่าวว่ามี 2 คุณสมบัติ คือ การเป็นภาพสะท้อนสังคมและการเป็นเครื่องมือของรัฐในการประกอบสร้างสังคม (ปิยนิชฐ์ สาธารณ์ และราชันย์ นิลวรรณภา, 2564) โดยที่ไม่ได้อภิปรายถึงประเด็นการเขียนแบบสังคมนิยมหรือแม้แต่สนทนาถึงข้อจำกัดในการสะท้อนสภาพสังคมลาวกับงานวิชาการก่อนหน้านี้เช่นงานของ จารุวรรณและคณะ

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง ปล่อยนกับสหายเก่า: ความจริงที่ผ่านการเจียระไนจากวรรณกรรมลาวก่อนจินตนาการใหม่ เพราะเห็นว่า หากจะพิจารณาวรรณกรรมลาวในช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่ ซึ่งเป็นช่วงที่วรรณกรรมและสังคมลาวยังถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยรัฐบาลสังคมนิยม วรรณกรรมลาวซึ่งถูกควบคุมให้เขียนตามแนวทางสังคมนิยมก็ควรถูกพิจารณาในฐานะความตึงเครียดอันเกิดจากการต่อสู้ระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมที่ถูกเขียนโดยรัฐบาลและนักเขียน กับความจริงนอกโลกวรรณกรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมรวมถึงวัฒนธรรมของลาวที่ซับซ้อนเกินกว่ารัฐบาลและกลไกของรัฐจะควบคุมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมในลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วรรณกรรมลาว โดยมีเรื่องสั้น เพื่อนเก่า และเรื่องสั้น ปล่อยนกับสหายเก่า ของบุญทะนง ชมไซฝน ตัวแปรต้นของการวิจัยครั้งนี้ คือ การควบคุมของรัฐบาลให้เขียนวรรณกรรมตามแนว

สัจทัศน์สังคมนิยม ร่วมกับตัวแปรตามคือความขัดแย้งระหว่างความจริง 2 แบบ คือ ความจริงในโลกวรรณกรรม กับความจริงนอกโลกวรรณกรรมใหม่

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ใช้กรอบแนวคิดประเด็น “ความจริงทางสังคม” ในวรรณกรรมแนวสังคมนิยมเสียทีเดียว เพราะใน ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) ปีเตอร์ เปโตรฟ (Petre Petrov) ได้อภิปรายปัญหาไว้ใน “The Industry of Truing: Socialist Realism, Reality, Realization” ว่า แม้งานเขียนวรรณกรรมแนวสังคมนิยมจะถูกเขียนและถูกสนับสนุนภายในขบวนการคอมมิวนิสต์ กระนั้นแนวการเขียนดังกล่าวก็มิได้เป็นไปตามหลักทฤษฎีของขบวนการดังกล่าว คือ แนวทางวิภาษวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Dialectics) แต่อย่างไรก็ตามเพราะแทนที่ความเป็นจริงในวรรณกรรมจะเป็นเพียงข้อเท็จจริงจากผู้เขียนหนึ่งที่รอการหักล้างจากข้อเท็จจริงชุดอื่นที่ต่างออกไป เพื่อก่อกำเนิดข้อเท็จจริงชุดใหม่ที่ใกล้เคียงความจริงยิ่งกว่า ทว่านักเขียนแนวสังคมนิยมและระบอบคอมมิวนิสต์นั้นกลับปฏิบัติต่อความเป็นจริงในงานเขียนของตนประหนึ่ง “สัจธรรม” โดยที่ไม่เหลือช่องและไม่ยอมให้สิ่งใดสามารถหักล้างความเป็นจริงในงานเขียนแนวดังกล่าวได้ ทั้งนี้ เปโตรฟอธิบายเพิ่มเติมว่าแนววรรณกรรมสังคมนิยมนั้นโดยหลักการแล้วไม่ได้สนใจต่อความขัดแย้งระหว่างสภาพจริงในสังคมกับความเป็นจริงทางสังคมในวรรณกรรม เพราะในมุมมองวิสัย แนววรรณกรรมดังกล่าววางอยู่บนฐานคิดที่ว่า สภาพอันเป็นสังคมนิยมได้เกิดขึ้นแล้วจากการปฏิบัติ ผลลัพธ์อันรุ่งเรืองของสภาพดังกล่าวจึงยอมกอดตัวและถือกำเนิดขึ้นตามมาอย่างแน่นอน ส่วนในมุมมองวิสัยนั้น เมื่ออัตตาของนักเขียนได้ถูกกล่อมเกลามาให้เข้ากับหลักการสังคมนิยม “อย่างถูกต้อง” ก็ถือว่า ปัจเจกชนผู้นี้ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของสภาพอันเป็นสังคมนิยมอันรุ่งเรืองไปแล้วเช่นกัน (Petrov, P., 2011) หากพินิจตามข้อเสนอว่าด้วยวรรณกรรมแนวสังคมนิยมของเปโตรฟแล้ว ความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมนั้นก็ดำรงอยู่ด้วยในวรรณกรรมลาวช่วงก่อนการประกาศนโยบายจินตนาการใหม่ ซึ่งถูกควบคุมอย่างเข้มข้นโดยรัฐบาลคอมมิวนิสต์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้รวบรวมตัวบทวรรณกรรมและตัวบททางประวัติศาสตร์ จากเรื่องสั้นที่คัดมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพื่อนเก่า และปล่อยนก ซึ่งเขียนโดยบุญทะนอง ชมไซพน และรวบรวมข้อมูลบริบทจากหลักฐานชั้นรองประเภทหนังสือวิชาการและบทความวิชาการ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) เพื่ออภิปรายถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นปัญหาวิจัย กรอบแนวคิด ตัวบทในวรรณกรรม เจื่อนไขทางประวัติศาสตร์ และข้อเสนอของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

ความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมในลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่ จากเรื่องสั้น เพื่อนเก่า ปี 1978 ของ บุญทะนอง ชมไซพน ผู้ซึ่งขณะนั้นยังเป็นนักเขียนของพรรคฯ อยู่ ได้บอกเล่าทัศนียภาพของลาวหลังการปฏิวัติผ่านการเดินทางกลับไปหาเพื่อนเก่าของ “ปัญญาชนพรรค” ผู้หนึ่ง โดยเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทแห่งหนึ่งในลาว “คำแหล่” เพื่อนเก่าผู้ซึ่งตัวเอกเดินทางไปเยี่ยมมัน ดำรงและดำเนินชีวิตตามประสาชาวบ้านเช่นที่เคยเป็นมาเมื่อพวกเขาทั้งสองยังเยาว์วัย คือ

การประกอบอาชีพเกษตรกร อย่างไรก็ตาม เบื้องหลังชีวิตที่เหมือนเดิมก็แฝงไว้ซึ่งความเปลี่ยนแปลงบางประการ เช่นกัน อาทิ ความสงบสุขที่เพิ่มมากขึ้น ความเห็นอกเห็นใจที่เพิ่มมากขึ้นในครอบครัว และรูปแบบการบริหารชุมชนที่เปลี่ยนไป จนกล่าวได้ว่าเมื่อพิจารณาตัวละครคำแหล่ ชีวิตของเพื่อนเก่าผู้นี้ที่ผกผันหันเหไปมากก็ไม่ต่างจากประวัติศาสตร์ของลาวที่เอกราชและการเมืองได้ “กลับ” มาอยู่ในมือของชาวลาวอีกครั้ง แต่รูปแบบการปกครองและระเบียบสังคมนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อพบหน้ากันแล้ว ตัวละครทั้งสองก็ได้ย้อนความถึงอดีต ครั้งหนึ่ง คำแหล่เคยเล่นบทบาทสมมติเป็น “หัวหน้านายทาส” ในขณะที่ตัวเอกของเรื่องนั้นสวมบทบาทเป็น “สปาตาคัส” ทาสผู้ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการปลดแอกและอิสรภาพ ด้วยการบรรยายภาพดังกล่าวของขุนทะนอง ภายใต้บรรยากาศนอกโลกวรรณกรรมที่อำนาจรัฐเพิ่งตกมาอยู่ในมือของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาว นัยหนึ่งก็ถือเป็นการยืนยันว่า คำแหล่นั้นคือรูปสัญลักษณ์ที่ถูกสื่อถึงลาวในสมัยก่อนการปฏิวัติ แต่เป็นสัญลักษณ์ที่คลุมเครือ โดยอาจจะหมายถึงลาวสมัยพระราชอาณาจักรลาวสมัยอาณานิคม หรือลาวสมัยศักดินาก่อนหน้านั้นที่นักเขียนมองว่ายังคงเต็มไปด้วยการกดขี่ประชาชนชาวลาวด้วยกันเอง นอกจากนี้ ความโหดร้ายของ “สมัยอดีต” ยังถูกเน้นย้ำแก่ผู้อ่านมากขึ้นเมื่อตัวเอกของเรื่องถามคำแหล่ว่า เขากับคนรักยังคงทะเลาะและทุบตีกันอยู่ “เหมือนเช่นวันวาน” หรือไม่

นอกจากการกดขี่และความรุนแรงแล้ว ความสำคัญในชีวิตของชาวลาวในสมัยราชอาณาจักรยังถูกบรรยายว่าสัมพันธ์กับการถูกปกครองโดยชาวต่างชาติใน เพื่อนเก่า ผ่านชีวิตของคำแหล่ที่เคยหนีความยากจนในชนบทเข้ามาหารายได้ในกรุงเวียงจันทน์ ที่ซึ่งเขาก็ต้องดิ้นรนรับจ้างสารพัด โดยหนึ่งในงานเหล่านั้น คือ การเฝ้าบ้านให้ชาวต่างชาติ ทั้ง ๆ ที่แผ่นดินที่บ้านชาวต่างชาติตั้งอยู่นั้นคือประเทศลาว ส่วนในเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งของขุนทะนองคือ ปล่อยนก ปี 1980 ตัวละครหญิงสาวผู้หนึ่งนาม กาเหว่าก็จำต้องจาก “บ้านเกิด” ของตน มาอยู่ใต้ชายคาบ้านเจ้าแก่งในเวียงจันทน์อย่างร้อนทน เพราะแม้เธอจะเป็นถึงลูกสาวของผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งในแถบชนบทที่ร่ำรวยด้วยทรัพยากรป่าไม้ แต่ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่อาจปกป้องเธอจากอำนาจของคู่ค้าไม้ซุงเช่นเจ้าแก่งและร้อยเอกพวงคำได้ จนในที่สุด เธอก็ถูกเจ้าแก่งขืนใจ และจำต้องตกเป็นภรรยานอกสมรสที่ต้องทนอยู่ในบ้านของคนนอกที่ย่ำแย่ คักดีศรีตน รูปการณ์เช่นนี้จึงกลายเป็นการตำหนิความอ่อนแอของรัฐบาลลาวสมัยราชอาณาจักรที่มีอาจปกป้องคนลาวจากการกดขี่ของชาวต่างชาติเช่นสหรัฐและประเทศทุนนิยมอื่น ๆ ได้

ภายหลังจากที่คำแหล่ย้ายออกมาจากกรุงเวียงจันทน์ พร้อมกับที่การปฏิวัติได้เปลี่ยนระบอบการปกครองของลาวใหม่นำโดยขบวนการคอมมิวนิสต์ในลาว เขาก็ได้เปลี่ยนสถานะจากลูกจ้างเฝ้าบ้านมาเป็นหัวหน้าคณะอำนวยการสหกรณ์เกษตรประจำหมู่บ้าน ชีวิตของคำแหล่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองดีขึ้นกว่าที่เคยประสบ อันจะเห็นได้จากการที่เขาไม่มียาอาหารเช่นไก่ฟอกิน - พอเลียงแขก มีทรัพยากรบุคคลเช่นบุตรหลานที่สุขภาพแข็งแรง มีที่ดินสำหรับทำกิน และมีสังคมพื้นฐานเช่นครอบครัวที่ปราศจากความรุนแรง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชีวิตที่ดีของคำแหล่ใน เพื่อนเก่า คือชีวิตที่ความทุกข์ในอดีตนั้นถูกกวาดล้างไปหมดสิ้น พร้อมทั้งคืนความสงบสุขและการอยู่ดีกินดีให้แก่เกษตรกรผู้นับหนึ่งใหม่

ส่วนในตอนท้ายของเรื่องสั้น ปล่อยนก ตัวละครชาย “ภูเข่า” อดีตแฟนหนุ่มของกาเหว่าที่หายตัวไปได้เข้าร่วมกับขบวนการฝ่ายคอมมิวนิสต์ลาว ในขณะเดียวกัน กาเหว่าก็ได้กลายเป็นผู้นำของกลุ่มแรงงานเข้ายึดโรงงานไม้ซุงของเจ้าแก่ง ผู้ซึ่งกระโดดแม่น้ำโขงหนีไปเมื่อทราบถึงการกรีธาทัพขบวนการฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่เข้า

ประชิดกรุงเวียงจันทน์ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้อดีตคู่รักคู่นี้ได้กลับมาพบกันอีกครั้ง โดยระหว่างที่กาเหว่ากำลังจูมมือลูกที่เธอมีกับเจ้าแก่งไปทำบุญปล่อยนกที่วัดแห่งหนึ่ง เธอได้พบกับภูเขา ฝ่ายชายจึงเอ่ยปากขอฟื้นความสัมพันธ์ แต่กาเหว่ากลับปฏิเสธไปด้วยว่าตนมีมลทิน แต่ก็หาได้หยุดเจตจำนงของนักปฏิวัติชายผู้นี้ได้ไม่ เขายังคงยืนยันว่าเขาพร้อมที่จะอ้าแขนรับกาเหว่ามาดูแล แล้วเรื่องราวก็จบลงด้วยดีแบบสุชนาฏกรรม โดยที่ทั้งคู่ได้โอบกอดกันและมองดูนกที่ถูกปล่อยไปสู่อิสรภาพ

จะเห็นได้ว่า ความหมายที่เรื่องเล่าทั้งสองสื่อมานั้นสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับประวัติศาสตร์ลาว และจะเห็นได้อีกว่า ประวัติศาสตร์ลาวที่แฝงอยู่เบื้องหลังเรื่องราวทั้งสองนั้นมีตัวขับเคลื่อนสำคัญคือ ความเป็นทาสของชาวลาว ชนต่างแดนหรือต่างชาติผู้เอาเปรียบ และการปฏิวัติ โดยหลังจากการปฏิวัตินั้น ผู้อ่านจะไม่พบสิ่งอื่นใดนอกจากความสงบสุข อย่างไรก็ตาม การอภิปรายผลในส่วนถัดไปจะเผยให้เห็นถึงปัญหาของการเล่าหรือสถาปนาให้ความสงบสุขดังกล่าวเป็นจริงของวรรณกรรมแนวสังคมนิยม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมในลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่ สามารถอภิปรายผลการวิจัย เป็น 3 ประการ ดังนี้

1. ลาวหลังการปฏิวัติ: ความโกลาหลเบื้องหลัง “ความสงบสุข” หลังการปฏิวัติลาว 1975 อำนาจของขบวนการปะเทดลาวก็ดูเหมือนจะมั่นคงสถาพร ด้วยว่าขบวนการเคลื่อนไหวของลาวฝ่ายขวานั้นพากันแตกกระสาขานเช่นจนไร้ความเป็นไปได้ใด ๆ ที่จะฟื้นคืนกลับมาโค่นล้มขบวนการฝ่ายซ้าย เช่น ประเทศลาวได้ โดยในปี 1978 สามปีหลังการปฏิวัติ “ฝ่ายปฏิภิกิริยา” ก็ทำได้เพียงปะทะกับทหารของรัฐบาลประเทศลาว หลังตะวันลับฟ้าในขานเมืองและเขตชนบทของเมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ทางตอนใต้ของลาว กระนั้น การเคลื่อนไหวเล็กน้อยของลาวฝ่ายขวาในแขวงจำปาศักดิ์ก็กลับทำให้รัฐบาลของขบวนการปะเทดลาวหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวต้องคอยพะวงต่อปัญหาความมั่นคง ประกอบกับทัศนคติของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวที่นิยามคำว่า “ศัตรู” และ “อาชญากรรม” ต่ออุดมการณ์สังคมนิยมไว้อย่างคลุมเครือ จึงเป็นเหตุให้จำนวนผู้ที่ถูกนิยามว่าเป็น “ปฏิภิกิริยา” ต่อการปฏิวัติทะยานพุ่งสูงขึ้นเกินจริง และทำให้ “ลาวใหม่” ต้องสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถไปเกินควร ทั้งนี้แม้ในแง่ของการควบคุมเศรษฐกิจของประเทศ ลาวจะมีความยืดหยุ่นกว่ารัฐบาลคอมมิวนิสต์เวียดนาม และรัฐบาลเขมรแดง กระนั้น เพียงหนึ่งปีหลังการปฏิวัติลาวประสบความสำเร็จ กระแสความคร่ำมอกคร่ำใจก็เริ่มถูกตักกลับเมื่อประชาชนเริ่มตั้งคำถามกับศักยภาพในการบริหารประเทศของรัฐบาลประเทศลาว โดยลาวในขณะนั้นกำลังเผชิญกับปัญหาเงินเฟ้อ ภัยแล้ง การขาดแคลนวัตถุดิบ การควบคุมการผลิตอย่างเข้มข้นที่ลงลึกถึงการขออนุญาตฆ่าสุกร การควบคุมทางสังคมอย่างเข้มข้น เช่น การตรวจตราการเดินทางข้ามหมู่บ้าน การห้ามร่วมพิธีทางศาสนา และการบังคับเข้าร่วมสมมนาทางการเมืองโดยพรรค รวมถึงการห้ามปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมที่รับอิทธิพลมาจากซีกโลกตะวันตก เช่น เสื้อผ้า - การแต่งกาย วัฒนธรรมบุปผาชน การค้าประเวณี การเสพสารเสพติด การพนัน (Stuart-Fox, M., 1986); (John, R. B. St., 2006) ทั้งนี้ ภาวะที่รัฐบาลลาว “ไม่อาจควบคุมความขัดแย้ง” ของรัฐตนอย่าง “เบ็ดเสร็จ” เริ่มเผยให้เห็นชัดตั้งแต่การผ่อนคลาย

การควบคุมต่อพุทธศาสนาดังแต่ ค.ศ. 1978 โดยแม้แต่สมาชิกพรรคระดับกรมการเมืองก็เข้าร่วมงานบุญใหญ่ ๆ บางงาน ต่อมาใน ค.ศ. 1985 ก็เริ่มมีการบูรณะวัดที่เคยถูกปล่อยร้างในช่วงสงครามปลดแอก พร้อมทั้งมีการอนุญาตให้สมาชิกพรรคอุปสมบทเป็นการชั่วคราวเพื่ออุทิศกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับ นอกจากนี้ภาวะที่รัฐไม่อาจควบคุมความจริงในอุดมคติยังเห็นได้จากไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในสังคมนาวหรือแม้แต่ขบวนการปะเทดลาวเอง โดยความขัดแย้งดังกล่าวส่วนหนึ่งนั้นมาจากความไม่ลงรอยกันระหว่างชาติพันธุ์ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความขัดแย้งระหว่างกองทหารของขบวนการปะเทดลาวที่ส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าจากเขตเทือกเขาสูงกับประชาชนชาวลาว ณ ที่ราบลุ่ม “ผู้ถูกปลดแอก” หรือในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 ที่มีการกวาดล้างสมาชิกที่ถูกกล่าวหาว่า “นิยมจีน” ซึ่งเป็นมหาอำนาจคอมมิวนิสต์อีกรายหนึ่ง หากแต่เป็นปฏิปักษ์ของสหภาพโซเวียตและลาวในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้ กลุ่มนิคมจีนนั้นแท้จริงแล้ว คือ กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับอิทธิพลของเวียดนามในลาว โดยข้อกล่าวหาอีกแบบหนึ่งที่ใช้กับคนกลุ่มนี้คือ การเป็นพวก “ชาตินิยมคับแคบ” พวกล้มเหลวในการสร้างแนวร่วม “กรรมาชีพสากล” หรือพวกละเมิด “กฎเอกภาพแห่งอินโดจีน” (Stuart-Fox, M., 1986) อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในหมู่ผู้นำพรรคฯ ที่สนับสนุนแนวทางนิยมเวียดนามซึ่งดูเหมือนจะมีความมั่นคงทางอำนาจสูงในการเมืองลาวก็ใช่ว่าจะไม่ประสบกับมรสุมทางการเมือง เพราะในช่วงต้นคริสต์ทศวรรษ 1980 ระหว่างที่เกิดความตึงเครียดระหว่างสองผู้นำพรรคฯ คือ หนุฮัก พุมสะหวัน กับ สาลี วงคำซาว จากการที่ทั้งคู่ต่างเติบโตขึ้นเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ในพรรคและในประเทศ หนุฮักเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำจึงต้องเสียอำนาจและความน่าเชื่อถือทางการเมืองส่วนหนึ่งไปก่อนจากการที่ถูกสาวของเขาถูกสอบสวนคดีทุจริตกิจการกาแพของรัฐ นอกจากนี้ แม้จะมีได้เป็นคู่ขัดแย้งโดยตรง แต่หนุฮักกับโกสอนซึ่งอยู่ในกลุ่มนิยมเวียดนามเช่นเดียวกันนั้นก็มีความเห็นที่แตกต่างกันในการบริหารเศรษฐกิจของประเทศ โดยจะเห็นได้ชัดเมื่อลาวเข้าสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 เพราะในหมู่กรรมการระดับสูงของพรรคก็ต้องคิดหนักว่าจะยึดหลักการสังคมนิยมรวมศูนย์ซึ่งเป็นแนวทางของหนุฮักหรือจะผ่อนปรนมากขึ้นให้กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่โกสอนค่อนข้างเห็นด้วย (Stuart-Fox, M., 1996) ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐในระบอบเก่าที่ถูกเชิญมาเป็นคณะรัฐมนตรีให้แก่รัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวใน ค.ศ. 1982 นั้น หลังปฏิบัติงานได้ไม่นานนัก เมื่อเข้าสู่ช่วง ค.ศ. 1983 - 1985 ก็ถูกกวาดล้างในข้อหาทุจริต โดยสจ๊วต-ฟอกซ์ วิเคราะห์ว่า เป็นการต่อสู้กันระหว่างเจ้าหน้าที่ระบอบคอมมิวนิสต์กับเจ้าหน้าที่ระบอบเก่ามากกว่าเรื่องอุดมการณ์สังคมนิยม - เสรีนิยม (Stuart-Fox, M., 1986) กล่าวได้ว่า แม้การปฏิวัติลาว 1975 จะเป็นการปิดฉากอำนาจจักรวรรดิต่างชาติในลาว และดูเหมือนจะปิดฉากปัญหาความยากแค้นแสนเข็ญต่าง ๆ ภายใต้สงครามกลางเมือง ทว่า “ลาวใหม่” หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวภายใต้การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์นั้น ก็มิอาจใช้อำนาจปกครองที่ได้มาควบคุมประเทศได้อย่างเบ็ดเสร็จดังปรากฏในกรณีของ การที่พุทธศาสนากลับมามีอิทธิพลอีกครั้งในลาวเพียง 3 ปี หลังการลงมือกำราบองค์กรและกิจกรรมทางศาสนาโดยรัฐบาลพรรคฯ ในการปฏิวัติ 1975 อีกทั้งความขัดแย้งภายในที่ไม่ต่างอะไรมากนักจากสงครามภายใน ดังนั้น ลาวใหม่จึงมิได้ “ใหม่” อย่างหมดจด หากแต่อยู่ภาวะกำลังเข้าสู่ความใหม่หรือกล่าวจากมุมของรัฐบาล คือ กำลังพยายามทำให้ใหม่โดยที่ “ยังไม่สำเร็จ”

2. ความเป็นทาสที่คลุมเครือ: ตัวอย่างการจัดการความจริงในวรรณกรรม สถานะความเป็นทาสในเรื่องสั้นเพื่อนเก่า นั้นน่าสนใจตรงที่มีลักษณะคลุมเครือเช่นเกี่ยวกับอดีตของคำแหล่ เพราะหากพิจารณาย้อนกลับไปสมัยพระราชอาณาจักร สมัยอาณานิคม รวมถึงสมัยศักดินาก่อนหน้า การเป็นทาสก็มีลักษณะและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน

ไปตามแต่ละช่วงเวลา กล่าวคือ ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ในขณะที่ดินแดนลาวยังถูกปกครองโดยจักรวรรดิล้านช้าง ทาส คือ ชนชั้นหนึ่งในสังคมลาวขณะนั้น โดยแม่ ปีเตอร์ และแซนดา ซิมส์ (Simms, P. & Simms, S.) จะอธิบายว่า สถานะของทาสในลาวนั้นคล้ายคลึงกับชนวรรณะศูทรในอินเดียหรือข้าทาสที่ติดที่ดินในยุโรปยุคศักดินา กระนั้น แอนโธนี รีด (Reid, A.) ได้อธิบายว่า ทาสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเพียงประชากรจำพวกหนึ่งที่มีภาระผูกพันต้องช่วยเหลือเจ้านายเมื่อเรียกใช้งานซึ่งส่วนใหญ่ คือ งานรับใช้ภายในเรือนของผู้เป็นนาย มิได้มีภาระผูกพันทาง ความเชื่อเหมือนดังศูทร โดยตัวทาสเองนั้นก็ยังมีเวลาประกอบกิจการขนาดเล็กภายใต้การสนับสนุนของนายทาส โดยมีได้เป็นข้าทาสที่ติดที่ดินเหมือนในยุโรป (Simms, P. & Simms, S., 2001); (Reid, A., 1988) ส่วนในช่วงปลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ระบบทาสแบบจารีตในลาวก็สิ้นสุดลง ความเป็นทาสในช่วงเวลานี้ จึงหมายถึง การถูกรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสควบคุมแรงงานและรีดเร้นภาษี (Murray, M. J., 1980); (Stuart-Fox, M., 1986) ทั้งนี้ แม้ชาวลาวจะมีรัฐเอกราชเป็นของตนเองภายหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ชาวลาว ส่วนหนึ่งก็ยังคงมองว่ามาตุภูมิของตนอยู่ภายใต้ระเบียบอาณานิคมใหม่ที่เพียงเปลี่ยนเจ้าผู้ปกครองจากฝรั่งเศสเป็น สหรัฐอเมริกา โดยมีรัฐบาลที่ไร้เสถียรภาพจากการจัดตั้งผู้อิทธิพลในท้องถิ่นต่าง ๆ ของลาวขึ้นมาอย่างลวก ๆ เป็น ตัวแทนให้มหาอำนาจต่างตัวเท่านั้น (Brown, M. & Zasloff, J. J., 1976); (Stuart-Fox, M., 1997) เรื่องราว ความทุกข์ยากของคำแหล่และกาเหว่าจึงไม่ได้เกินไปจากข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ลาวเท่าไรนัก เพราะนอกจาก การเฝ้าบ้านชาวต่างชาติจะสื่อถึงการแทรกแซงประเทศลาวโดยอำนาจของสหรัฐฯ และพันธมิตรโลกเสรีแล้ว บ้านชาวต่างชาติที่คำแหล่เฝ้าก็สื่อถึงปรากฏการณ์ในเมืองใหญ่ของลาวช่วงคริสต์ทศวรรษ 1960 ที่หมู่บ้านจัดสรร ใหม่ ๆ ถูกก่อสร้างขึ้นให้ชาวต่างชาติได้เข้ามาจับจองเป็นเจ้าของในราคาที่แพงเกินกว่าแรงงานชาวพื้นเมืองจะซื้อได้ ทั้งยังเป็นไปได้ว่า นอกจากอิทธิพลของสหรัฐฯ แล้ว กลุ่มนายทุนเชื้อสายจีนก็มีอิทธิพลไม่ได้ด้อยไปกว่าอำนาจ ต่างชาติรายอื่นโดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรม พร้อมกันนั้น รัฐบาลราชอาณาจักรลาวในช่วงเวลาดังกล่าวก็มิได้มี อำนาจการปกครองประเทศอย่างแท้จริงแต่อย่างใด เพราะอำนาจต่าง ๆ กระจุกกระจายอยู่ในมือของเหล่านายทหาร ระดับสูง โดยตัวอย่างสายสัมพันธ์ระหว่างขุนศึกและพ่อค้าในลาวสมัยราชอาณาจักรนั้นสามารถสังเกตเห็นได้จาก เครือข่ายของเสนาธิการทหารอ้วน ลาทิกุล ที่ใช้อำนาจของตนโยนโย่และเรียกรับผลประโยชน์จากกลุ่มนักธุรกิจ รีดไถค่าคุ้มครองจากชุมชนชาวจีนในประเทศ รวมถึงคอยอำนวยความสะดวกให้มีการค้าขาย - ขนส่งสินค้าผิดกฎหมายข้ามแดน ตั้งแต่พม่าจรดเวียดนามใต้ (Stuart-Fox, M., 1997) กล่าวได้ว่า ความเป็นทาสในสมัยราชอาณาจักรอันเป็น ระบอบเก่าสำหรับชาวลาวนั้น อาจหมายถึงภาวะที่พวกเขาต้องจำทนทรมานกับรัฐบาลของตนที่ไร้ความสามารถ ขุนศึกและนายทุนผู้โหดเหี้ยมทารุณ และการแทรกแซงจากอำนาจต่างชาติโดยที่ยากจะหลีกเลี่ยงหนีไปที่อื่นได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาพัฒนาการความเป็นทาสในประวัติศาสตร์ลาว จะเห็นได้ว่าขุนทาสเองก็ได้เล้าอดีตของ ตัวละครเหล่านี้ให้ตรงตามรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด หากแต่ได้ลดรูปความแตกต่างของความเป็นทาส ในประวัติศาสตร์ลาวแต่ละยุคสมัย ให้เหลือเพียงแค่ “อดีต” เรื่องหนึ่งของตัวละครในวรรณกรรม จนดูเหมือนว่า นักเขียนผู้นี้กำลังกระทำกิจอันขัดแย้งกับแนวคิดวิภาษวิธี (Dialectic) ที่วางอยู่บนฐานคิดเรื่องขั้นตอนการวิวัฒน์ ของสังคมจากแบบบุพกาลไปสู่แบบคอมมิวนิสต์ (ปวงชน อุณจะนา, 2563); (Marx, K. & Engels, F., 2004)

3. ตอนจบที่สดใส: อุดมคติในโลกวรรณกรรม กล่าวได้ว่า ณ ตอนจบของเรื่องสั้นทั้งสองอันเป็นเป้าหมาย ของชีวิตตัวละครในเรื่องนั้นล้วนพบแต่ความสุขโดยบริบูรณ์ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาช่วงเวลาในเรื่องสั้นทั้งสอง

ถูกตีพิมพ์ คือ ปี 1978 ที่ เพื่อนเก่า ได้รับการตีพิมพ์ และ ปี 1980 ที่ ปลอญก ได้รับการตีพิมพ์นั้น ก็เป็นที่น่าฉงนและชวนตั้งคำถามไม่น้อยว่า ในห้วงเวลาดังกล่าวที่ชีวิตจริงของประชาชนลาวกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจที่แก้มืดมิดและการควบคุมโดยรัฐบาลอย่างหนัก ส่วนพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเองก็กำลังดิ้นรนเอาตัวรอดจากวิกฤติศรัทธาในหมู่ประชาชน เหตุใดภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนที่ฉายในเรื่องสั้นทั้งสองกลับงดงามและลงเอยได้อย่างราบรื่นต่างจากโลกนอกวรรณกรรมแทบจะสิ้นเชิง? ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า สาเหตุหนึ่งของเรื่องเล่าอันขัดแย้งในตัวเองนี้มาจากวิธีการเล่า “ความจริง” แบบสังคมนิยม (Socialist Realism) อันเป็นแนววรรณกรรมที่ได้รับการสมานทานอย่างแพร่หลายในรัฐคอมมิวนิสต์ช่วงสงครามเย็น แนวการเขียนแบบสังคมนิยมนี้ถูกกำเนิดขึ้นในรัสเซียช่วงต้นคริสต์ทศวรรษ 1930 ในสมัยการนำของโยซีฟ วิสซารีโอนอวิช สตาลิน (Iosif Vissarionovich Stalin) ผู้ซึ่งถูกเอร์เนสต์ แมนเดล (Ernest Mandel) ปัญญาชนมาร์กเซียนชาวเบลเยียมวิจารณ์ไว้ใน *From Class Society to Communism: Introduction to Marxism* ว่า สตาลินลดค่าทฤษฎีมาร์กซิสต์ลงให้เป็นเพียงเครื่องมือที่ให้ความชอบธรรมแก่การปกครองของรัฐบาลกลาง (หมายถึง รัฐบาลโซเวียตสมัยสตาลิน) ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐกลายเป็นอภิสถิธิชนผู้ถือครองอำนาจการปกครองและทรัพยากร โดยปล่อยให้มวลชนกรรมาชีพตกเป็นเบี้ยล่าง กล่าวอีกนัยหนึ่ง แมนเดลมองว่า สตาลินนั้นได้ทรยศต่อการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ โดยถือเอารัฐว่าอยู่เหนือกว่าทฤษฎีปฏิวัติ ทั้งนี้ ในทัศนะของนักปฏิวัติมาร์กซิสต์ หากทฤษฎีปฏิวัติมีความหมายเท่ากับความจริงระบอบการปกครองของสตาลินรวมถึงกลไกต่าง ๆ ของระบอบดังกล่าวก็พยายามสถาปนาตนเหนือกว่าความจริงทั้งปวง (เอร์เนสต์ แมนเดล, 2566); (Rato, M., 2007) โดยในการจัดการความจริงผ่านวรรณกรรม การประชุมรวมสหภาพนักเขียนแห่งโซเวียต ค.ศ. 1934 ได้มีการกำหนดวาระแก่แนวการเขียนแบบสังคมนิยมว่า การเขียนดังกล่าวจะต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลในการฉายภาพชีวิตใหม่ สังคมใหม่ และพลเมืองสังคมนิยมแบบใหม่แก่ประชาชน ทั้งนี้ นักเขียนแนวสังคมนิยมได้ถูก “เสนอแนะ” โดยสตาลินให้ทำหน้าที่ “วิศวกรทางจิตวิญญาณ” อย่างไรก็ดีตาม สำหรับแมกซิม กอร์กี (Maxim Gorky) นักเขียนแนวสังคมนิยมคนสำคัญของโซเวียต สังคมนิยมนั้นไม่ต่างจากการเขียนแนวจินตนิยมปฏิวัติ (Revolutionary Romanticism) ที่ต่อต้านแง่ร้ายของการปฏิวัติ ต่อต้านความเห็นแก่ตัวของปัจเจก สำแดงความจริงทางวัตถุ และฉายภาพแบบอย่างของวีรชน ส่วนประเด็นเรื่องการบอกเล่า “ความจริง” นั้น คาร์ล ราเดก (Karl Radek) นักเขียนโซเวียตคนสำคัญอีกคนหนึ่งได้แสดงความเห็นไว้ว่า “สังคมนิยมไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้สภาพจริงอย่างที่มีนัยเป็น หากแต่รับรู้ด้วยว่าสภาพดังกล่าวนี้จะมุ่งไปยังที่ใด สภาพจริงนั้นมุ่งไปยังสังคมนิยม มุ่งไปยังชัยชนะของขบวนการกรรมาชีพสากล และงานศิลปะที่ได้รับการสรรค์สร้างโดยศิลปินสังคมนิยมก็คือ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงหนทางที่ถูกถ่วงงัดด้วยความขัดแย้งของสิ่งซึ่งขัดกัน (Conflict of Contradiction) ที่เหล่าศิลปินได้ประสบพบเห็นในชีวิตจริงและสะท้อนออกมาในงานของพวกเขา” (Rato, M., 2007) ทั้งนี้ แม้มรดกกรรมของสตาลินใน ค.ศ. 1953 และการวิจารณ์สตาลินของนิกิตา ครุสเชฟ (Nikita Khrushchev) ในการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตครั้งที่ 20 ค.ศ. 1956 คล้ายจะบ่งบอกถึงจุดจบของระบอบสตาลิน (Britannica, T., 2023); (Hingley, R. F., 2023) กระนั้น ดังที่แมนเดลได้วิพากษ์ไว้ว่า แม้สตาลินจะสิ้นไปแล้ว แต่ระบอบสตาลินยังคงดำรงอยู่ต่อไปในโซเวียตหลังจากนั้น เช่นเดียวกัน แนวการเขียนแบบสังคมนิยมก็ยังคงเป็นแนวการเขียนวรรณกรรมหลักในโลกคอมมิวนิสต์จวบจนคริสต์ทศวรรษ 1980 ทั้งยังได้กระจายตัวไปยังรัฐต่าง ๆ ในเครือสังคมนิยม

เช่น เวียดนามและลาว โดยในกรณีของเวียดนามนั้น เห็นได้ชัดยิ่งว่า สังคมนิยมเป็นเครื่องมือในการต่อสู้หรือสร้างความจริงมากกว่าเป็นแว่นในการส่องหาความจริงที่เป็นอยู่และยอมรับ ดังที่เหวียนดิงญี (Nguyễn Đình Thi) นักเขียนแนวปฏิวัติชาวเวียดนามได้กล่าวไว้เมื่อ ค.ศ. 1947 ว่า “ทุกการสร้างสรรค์ (ผลงาน) จะกลายเป็นกระสุนแสงกบฏศัตรู” และดังที่เจื่องจิงญี (Truong Chinh) ผู้นำของเวียดนามได้กล่าวไว้ว่า “สิ่งหนึ่งที่ต้องเตือนตนอยู่เสมอคือ มีความจริงที่ควรค่าแก่การกล่าวถึง แต่ก็มีความจริงที่ไม่กล่าวถึงจะดีกว่า อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง และหากจะเล่าเสียทั้งหมด คำถาม คือ จะเล่าในทีใดและอย่างไร” (Rato, M., 2007) ทั้งนี้ หากสังเกตเรื่องสั้นชิ้นอื่น ๆ ของบุณฑรอง ก็จะได้เห็นว่า งานเขียนของเขาในช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่นั้นสอดคล้องอย่างค่อนข้างลงตัวกับคุณค่าของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ เช่น “เมื่อผัวกับเมียเป็นสหายกัน” และ “แอกผัว” ที่สนับสนุนระบบสหกรณ์ารวมของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว “นางสาวดีแม่หญิงตัวอย่าง” และ “มูลแม่” ที่มุ่งเสนอว่าผู้หญิงควรมีสิทธิในการจัดการชีวิตตนเอง รับการศึกษา และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไม่ต่างจากผู้ชาย ที่สอดคล้องไปกับการต่อต้านระบอบเก่า/ระบอบศักดินาของพรรคฯ อีกทั้ง “หากอ้ายเป็นทหาร” “เรายังจะพบกันอีก” และ “ค่าของเหี่ยว” ที่ผู้เขียนเสนอคุณค่าของประโยชน์ส่วนรวมว่ามีสถานะสูงส่งและสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เมื่อกลับมาพิจารณาเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องของบุณฑรองเทียบกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงที่เรื่องสั้นเหล่านี้ถูกเขียนขึ้น ผู้วิจัยก็มีความเห็นไปในทางเดียวกับ วียะดา พรหมจิตต์ ว่า วรรณกรรมลาวในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970 ถึงคริสต์ทศวรรษ 1980 นั้นมีลักษณะเป็นข้อเสนอทางการเมืองและเป็นการวาดหวังแก่ผู้อ่านต่ออุดมคติแบบสังคมนิยม (วียะดา พรหมจิตต์, 2541) แต่ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์เพิ่มเติมว่า หากวรรณกรรมสังคมนิยม คือ การเลือกความจริงส่วนหนึ่งเพื่อมาชี้แนะและแก้ปัญหาสังคม ก็ย่อมหมายความว่า ความจริงสังคมลาวนอกโลก วรรณกรรมกำลังมีสภาพบางประการที่รัฐและอาจารย์เหล่านักเขียนในสังกัดเห็นว่าจะต้องแก้ไขและชี้แนะเสียใหม่ เช่นนั้นแล้วก็เป็นไปได้ว่า วัฒนธรรมลาวในช่วง ค.ศ. 1978 - 1980 นั้นแท้จริงกลับเต็มไปด้วยความตึงเครียด กล่าวคือ ตรงกันข้ามกับโลกวรรณกรรมที่ชายเช่นคำแห่กลับตัวเล็กทุติกรรยา หรือภูเขาผู้ใจกว้าง อบอวน และเข้มแข็ง ณ โลกนอกวรรณกรรม ในบางท้องที่ของลาวอาจจะยังคงให้สิทธิผู้ชายใช้ความรุนแรงในการจัดการสังคม อย่างน้อยที่สุดในระดับมหภาคโดยจะเห็นได้จากการที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวซึ่งนำโดยเหล่าบุรุษยังคงใช้ความรุนแรงกดปราบผู้คนที่พวกเขาระแวงว่าเป็น “ปฏิกริยา” หรือ “ศัตรูของชาติ” นอกจากนี้ แม้คำแห่จะไม่ถูกมองมาด้วยสุราแล้วในโลกวรรณกรรม แต่ชาวลาวนอกโลกวรรณกรรมอาจจะยังคงเสพติดของมีนเมา เช่น สุราก็มากเสียจน พูมี วงวิจิต ต้องอธิบายในการประชุมสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1984 ว่า “เรากำลังลดการป้องกันลงในหลายส่วนของวัฒนธรรม” เพราะในสายตาของรัฐบาลนั้น คนหนุ่มสาวหลังปฏิวัติประเทศยังคงถูกมองมาด้วย “สุรา นารี ดนตรีร็อก” (Stuart-Fox, M., 1986) นอกจากนี้ การกระจายที่ดินนอกโลกวรรณกรรมอาจไม่ได้เป็นธรรมดังที่ปรากฏใน เพื่อนเก่า เพราะในทางปฏิบัติแล้ว การบังคับใช้นโยบายนารวมนั้นไม่เป็นไปตามแผนที่รัฐบาลวางไว้ อีกทั้งยังนโยบายดังกล่าวยังต้องเผชิญปัญหาทุจริตในหมู่เจ้าหน้าที่รัฐ (Bedlington, S. S., 1980) เมื่อพิจารณาวรรณกรรมร่วมกับบริบททางประวัติศาสตร์ของลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่ คือ ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 ถึง 1986 นั้น จะเห็นได้ว่า แม้ว่าการปฏิวัติลาว ค.ศ. 1975 จะนำสังคมลาวก้าวพ้นปัญหาสงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อมาตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1940 ถึงคริสต์ทศวรรษ 1970 ทว่าอย่างน้อยในทางวัฒนธรรม สังคมลาวกลับต้องเผชิญกับภาวะตึงเครียดแบบใหม่ด้วยปัญหาว่าด้วยการนิยามความจริง เพราะหากพิจารณาจากวรรณกรรมในช่วงเวลาดังกล่าว

ได้แก่ เพื่อนเก่า ที่ถูกเขียนขึ้นใน ค.ศ. 1978 และปล่อยนก ที่ถูกเขียนขึ้นใน ค.ศ. 1980 แล้ว ความจริงจากตัวบททางวัฒนธรรมฉบับของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ได้พยายามประกอบสร้างวัฒนธรรมอย่างใหม่ตามคติของรัฐ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ชุดความจริงของโลกแบบใหม่ให้เข้าไปอยู่ในจิตสำนึกของประชาชน อย่างไรก็ตาม ชุดความจริงดังกล่าวกลับขัดแย้งวัฒนธรรมนอกระบบของลาว กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ขัดแย้งกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมสังคมนิยมของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาว โดยในภาวะที่ซับซ้อนเช่นนี้ ณ เบื้องต้น ความจริงชุดหลังได้ถูกกีดเอาไว้โดยอำนาจรัฐจากเบื้องบนผู้ยังเชื่อว่าความจริงในสังคมนั้นสามารถถูกควบคุมและจัดการได้ เช่น ความขัดแย้งในสังคม การทุจริต หรือการตีมูลค่าซึ่งมีมานานก่อนการเข้ามาของวัฒนธรรมอเมริกัน (Mishra, P. P., 1996); (Stuart-Fox, M., 1986) ทั้งนี้ หากพิจารณา จากความล้มเหลวในการควบคุมพุทธศาสนา ความล้มเหลวในการควบคุมเอกภาพของภาครัฐ และความล้มเหลวในการควบคุมวัฒนธรรมของประชาชนให้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ในท้ายที่สุด ความอึดอั้นในของวัฒนธรรมนอกโลกวรรณกรรมจะค่อย ๆ ทวีแรงกดดันทีละน้อยจนเป็นปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงนโยบายการปกครองแบบรวมศูนย์สู่การดำเนินนโยบายจินตนาการใหม่ใน ค.ศ. 1986 ที่ภาครัฐลดการควบคุมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมลง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ ได้พบองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้ แม้วรรณกรรมลาวจะเป็นวัตถุในการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจชาวลาว กระนั้น ในแง่ของการเข้าถึงความจริงว่าด้วยอดีตของลาวช่วงหลัง ค.ศ. 1975 ถึง ค.ศ. 1986 นั้น วรรณกรรมลาวร่วมสมัยไม่อาจให้ภาพความจริงของสังคมได้อย่างสมบูรณ์และตรงไปตรงมาได้ โดยบทความวิจัยชิ้นนี้เสนอว่า วรรณกรรมลาวในช่วงหลัง ค.ศ. 1975 ถึง ก่อน ค.ศ. 1986 นั้นเป็นทั้งผลลัพธ์และหลักฐานของความขัดแย้งอันตึงเครียดทางวัฒนธรรมในลาว ณ ช่วงเวลาดังกล่าว ดังนั้น เมื่อกล่าวกันในทางระเบียบวิธีวิจัย วรรณกรรมลาวในช่วงหลัง ค.ศ. 1975 ถึง ก่อน ค.ศ. 1986 จำไม่สามารถถูกอ่านเพื่อมองหาสารที่วรรณกรรมดังกล่าวเล่าโดยตรง หากแต่ต้องนำสารจากวรรณกรรมมา “พลิกกลับ” ให้อยู่ในรูปแบบที่ตรงกันข้าม อาทิ การพลิกความสงบสุขเป็นการปิดบังความไม่สงบสุขบางประการที่วรรณกรรมกำลังซุกซ่อนอยู่ เพื่อมองหาสิ่งที่วรรณกรรมไม่ได้กล่าวถึงซึ่งจำเป็นต้องศึกษาควบคู่ไปกับงานวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ดังนั้น ในมุมของการทำความเข้าใจความจริงในอดีต วรรณกรรมลาวจึงหนีไม่พ้นพันธกิจที่จะต้องเป็นหลักฐานของความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์และสภาพจริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า ความขัดแย้งระหว่างความจริงในโลกวรรณกรรมกับความจริงนอกโลกวรรณกรรมในลาวช่วงก่อนนโยบายจินตนาการใหม่นั้นสามารถสังเกตได้จาก เรื่องสั้น เพื่อนเก่า และปล่อยนก ของบุญทะนง ที่ถูกเขียนขึ้นหลังการปฏิวัติลาว ค.ศ. 1975 โดยวรรณกรรมเหล่านี้ไม่เพียงบอกเล่าความทรงจำเชิงลบต่อดีตของลาวทั้งในสมัยศักดินา สมัยอาณานิคม และสมัยพระราชอาณาจักร หรือบอกเล่าความปรารถนาของลาวที่ขับเคลื่อนให้การปฏิวัติปลดแอกชาติจากการกดขี่ของนายทุนและมหาอำนาจต่างชาติแต่เพียงเท่านั้น หากแต่เรื่องเล่าทั้งสองในฐานะวรรณกรรมสังคมนิยมยังแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของแนวการเขียนวรรณกรรมในรัฐบาลคอมมิวนิสต์

ที่มักจะนำเอาอนาคตในอุดมคติมาสถาปนาเป็นความจริงซึ่งทำให้เรื่องเล่าของวรรณกรรมแนวดังกล่าวตรงข้ามกับสภาพจริงที่กำลังเป็นอยู่ในสังคม จนนำไปสู่ความเข้าใจใหม่ว่า วรรณกรรมลาวช่วง ค.ศ. 1975 - 1986 นั้นควรจะเป็นหลักฐานในการวิจัยความตึงเครียดทางวัฒนธรรมในสังคมลาวหลังการปฏิวัติมากกว่าการเป็นเพียงร่องรอยโดยตรงของความจริงจากปากกาของนักเขียนลาว ผู้ซึ่งอย่างไรเสียก็ยังคงถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยพรรครัฐ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปทำความเข้าใจความไม่เป็นเอกภาพในวัฒนธรรมลาว สภาพสังคมลาวช่วง ค.ศ. 1975 - 1986 รวมถึงทำความเข้าใจสภาพสังคมภายใต้รัฐคอมมิวนิสต์ได้ในขณะเดียวกัน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรจะมีการอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ร่วมกับงานวิเคราะห์วรรณกรรมในยุคจินตนาการใหม่ (หลัง ค.ศ. 1986) รวมถึงควรจะมีศึกษาการเขียนแนวสังคมนิยมหลัง ค.ศ. 1986 และการศึกษาความตึงเครียดทางวัฒนธรรมจากความจริงภายใน/ภายนอกโลกวรรณกรรมควรในช่วงหลัง ค.ศ. 1986

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. (2560). วาทกรรมเรื่องเล่าสงครามกู้ชาติลาว. วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 3(1), 25-47.
- ปวงชน อุณจะนำ. (2563). จากจิตสู่วัตถุ?: พัฒนาการของปรัชญาประวัติศาสตร์จากเฮเกลสู่มาร์กซ์. ใน ชนิตา พรหมพยัคฆ์ และณัฐพงษ์ สุกุลเลี้ยว (บรรณาธิการ), วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์ (หน้า 183-240). กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- ปิยกนิษฐ์ สาธารณ์ และราชนันท์ นิลวรรณภา. (2563). วาทกรรมนิเวศสำนึกในรวมเรื่องสั้นลาวร่วมสมัยเรื่อง “วิญญาณสะอื้น”. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(8), 297-315.
- _____. (2564). วาทกรรมทางสังคมในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยเรื่อง สายน้ำที่ไหลกลับ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9(1), 44-58.
- วิยะดา พรหมจิตต์. (2541). พัฒนาการเรื่องสั้นลาว: ความสัมพันธ์กับสังคมนิยม. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรายุทธ เจตตรา และคณะ. (2567). วรรณกรรมลาว “สายเลือดเดียวกัน” : การศึกษาตามแนวคิดหลังอาณานิคม. วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล, 13(1), 65-73.
- สมัย วรรณอดุร และคณะ. (2566). เรื่องเล่าลาวพลัดถิ่นในวรรณกรรมลาวหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. วารสารมนุษยกับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 8(2), 27-48.
- อุมารินทร์ ตูลารักษ์. (2553). ภาพแทนผู้หญิงในวรรณกรรมในแบบเรียนลาวชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “คนงาม”. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 27(3), 22-33.
- _____. (2558). แรงงานลาวข้ามพรมแดน คนไทยและเมืองไทยในเรื่องสั้นของบุญท่อนอง ชมไขพน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 7(1), 56-74.
- เฮอร์เนสต์ แมนเดล. (2566). เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ text.
- Bedlington, S. S. (1980). Laos in 1980: The Portents are Ominous. Asian Survey, 21(1), 102-111.

- Britannica, T. (2023). Twentieth Congress of the Communist Party of the Soviet Union. Encyclopedia Britannica. Retrieved March 15, 2024, from <https://www.britannica.com/event/Twentieth-Congress-of-the-Communist-Party-of-the-Soviet-Union>.
- Brown, M. & Zasloff, J. J. (1976). New Stages of Revolution in Laos. *Current History*, 71(422), 218-229.
- Hingley, R. F. (2023). Joseph Stalin. Encyclopedia Britannica. Retrieved March 15, 2024, from <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Stalin>.
- John, R. B. St. (2006). *Revolution, Reform and Regionalism in Southeast Asia: Cambodia, Laos and Vietnam*. London and New York: Routledge.
- Marx, K. & Engels, F. (2004). *Communist Manifesto*. Peterborough: Broadview.
- Mishra, P. P. (1996). Some Aspects of Laotian Culture. *Proceedings of the Indian History Congress*, 57(1996), 870-876.
- Murray, M. J. (1980). *The Development of Capitalism in Colonial Indochina (1870 - 1940)*. Berkeley: University of California Press.
- Petrov, P. (2011). The Industry of Truing: Socialist Realism, Reality, Realization. *Slavic Review*, 70(4), 873-892.
- Rato, M. (2007). The Decline of Socialist Realsim in Post-1975 Vietnamese Literature Manusya. *Journal of Humanities*, 10(2), 24-40.
- Reid, A. (1988). *Southeast Asia in the Age of Commerce 1450 - 1680 Volume I: The Lands below the Winds*. London: Yale University Press.
- Simms, P. & Simms, S. (2001). *The Kingdoms of Laos: Six Hundred Years of History*. London: Curzon.
- Stuart-Fox, M. (1986). *Laos: Politics, Economics and Society*. London: Frances Pinter Limited.
- _____. (1996). *Buddhist Kingdom Marxist State: The Making of Modern Laos*. Bangkok: White Lotus.
- _____. (1997). *A History of Laos*. Cambridge: Cambridge University Press.